

Historiografija i postmoderna teorija pripovijedanja: Hayden White i Dominic LaCapra

NADA KISIĆ KOLANOVIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autorica u radu obrađuje problem pripovijedanja kao povijesnog izvora u kontekstu postmoderne historiografije. Posebno se usredotočuje na značenje radova Haydena Whitea i Dominica LaCapre, koji se također bave tim problemom.

Ključne riječi: historiografija, Hayden White, Dominic LaCapra, postmoderna, naracija

Postmoderna kritika suvremene historiografije usmjerena je na model historijske znanosti i raspravu o diskursu. Kada je u pitanju povijest, ima razloga da se utvrdi da je ona «raznorodna u svojim epistemologijskim obrascima baš kao i u svojim diskurzivnim praksama». To je teza koju ističe književni teoretičar V. Biti u svom eseju “Diskurz povijesti”. Istovremeno on smatra da je aktivna upotreba jezika sedamdesetih godina 20. stoljeća otvorila novi intelektualni znanstveni prostor ne samo za pojmove poput «iskaza, dijaloga, poliloga, dvoglasja, višeglasja, raznorječja i sl.» već je i «gramatički interes za priču» ustuknuo pred «pragmatičnim interesom za pripovijedanje». Proširene su uvriježene granice pozitivističke povijesti, a retorička transformacija «pojma povijesnog diskurza» pridonijela je vraćanju «osobnoga glasa sa svime što mu pripada» u «obezličeno povijesno pisanje po analogiji s vremenom kada povijest još nije bila podlegla procesu estetičkog poznanstvenjavanja».¹

Pripovijedanje je neosporna osebujnost povijesnih tekstova pa ih nije moguće posve odvojiti od drugih vrsta pisanja.² Zapažanje da historiograf-

¹ V. BITI, “Diskurz povijesti”, *Strano tijelo Pri/povijesti, Etičko-politička granica identiteta*, Zagreb, 2000, 21-22. Biti se vjerojatno jedini u nas bavio epistemologijskim statusom istine u historiografiji. U knjizi vidi osobito eseje posvećene problematici književne dekonstrukcije povijesti: “Povijest kao književnost – Književnost kao povijest?”, 64.-81.; “Izvor Povijesti”, 9.-16.; “Diskurz povijest”, 17.-31. i “Historiografska fikcija”, 32.-46.

² Strukturalistička naratologija koju je u istraživanje potkraj šezdesetih uveo francuski strukturalist Tzvetan Todorov definira se kao znanost o «pripovjednom tekstu». Naratologija širi predmet proučavanja s proze na pripovijedanje, što joj omogućuje uvid u lingvističku strukturu povijesnih tekstova, osobito dimenzija koje se otimaju

ija nije istovjetna književnosti (i filozofiji), ali da nije ni posve odvojena od njezina diskurza, otkrilo je put istraživanju fikcijske naracije koju sadrže povijesni tekstovi. Oslanjajući se na argumentaciju da su povijesni tekstovi pripovjedni tekstovi, moderni teoretičari književnosti govore o «literarnosti neknjiževnih fenomena». Tako J. Culler zapaža kako i sam «model povijesnog razjašnjenja slijedi logiku priče». Znakovito je da povjesničari ne donose razjašnjenja po dokaznom modelu prirodnih znanosti (ako se dogode X i Y nužno će se dogoditi i Z), već nastoje «pokazati kako je jedna stvar dovela do druge, kako je došlo do izbijanja I. svjetskog rata, a ne i zašto se morao dogoditi».³ Premda ih je zaintrigirao ovaj pristup, čini se da «pravi» povjesničari i dalje zaziru od elemenata fikcije u opisu povijesnih svjetova te da i dalje inzistiraju na razlikovanju između fikcije i činjenica. Postavlja se pitanje koči li isključiva potraga za jedinstvenim i nedvosmislenim značenjima događaja povjesničare u kreativnijim pothvatima?

Otkad je historiografija dospjela pod kritiku strukturalističke naratologije u povjesničarskoj znanstvenoj zajednici dosta se raspravlja o utjecaju književne teorije i može li se ona održati. Krećući svojim putem, povjesničari intelektualne historije pokušavaju proširiti granicu historiografije. Na taj «lingvistički obrat» koji našu spoznaju o prošlosti ne svodi samo na zbilju već i na sustav jezika i pripovjedne strukture, nedvojbeno je utjecala nova američka kulturna historija, osobito dvojice autora Haydena Whitea i Dominica LaCapre.⁴

Njihova teorijska shvaćanja ovdje je nemoguće obuhvatiti u cjelini, stoga tek razrađujemo kako oni osvještavaju poziciju historiografije.

Suvišno je spomenuti da su obojica autora kao istraživači europske intelektualne povijesti, stekli dubinski teorijski uvid u filozofsku i književnu strukturu povijesnih tekstova.⁵

svjesnom nadzoru pisca. O razvoju naratologije i njezinih temeljnih aksioma vidi: V. BITI, *Pojmovnik suvremene književnosti*, Zagreb 1997., 237.-239.

³ J. CULLER, *Književna teorija, Vrlo kratak uvod*, Zagreb 2001., 27.-28.

⁴ O temama i pristupima koji povezuju ali i razdvajaju Whitea i LaCapru u njihovu književnokritičkom pristupu historiografiji vidi: Loyd S. KRAMER, «Književnost, kritika i historijska imaginacija: Književni izazov Haydena Whitea i Dominica LaCapre», L. HUNT, *Nova kulturna historija*, Zagreb 2001., 144.-181.

⁵ Teorijski opus H. White. obuhvaća nekoliko knjiga: *Tropics of Discourse: Essays on Cultural Criticism*, Baltimore, 1978.; *The content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, Baltimore, 1987.; *Figural Realism, Studies in the Mimesis Effect*, Baltimore, London, 1999. LaCapra je profesor europske intelektualne povijesti na sveučilištu Cornell u SAD-u. Napisao je nekoliko knjiga s područja europske intelektualne tradicije: *Emile Durkheim: Sociologist and Philosopher*, Ithaca, NY 1972.; *A Preface of Sartre*, Ithaca, NY, 1978., i «*Madame Bovary*» on *Trial*, Ithaca, NY 1987. Osobito njegovim najnovijim djelima o modernoj književnosti nije izmahnulo priznanje: *History, Politics and the Novel*, Ithaca, London 1987.; *Rethinking Intellectual History: Texts, Contexts, Language*, Ithaca 1983.; *Writing History, Writing Trauma*, Baltimore, London 2001.

Whiteov pomak k poetičkoj koncepciji povijesti

Knjiga H. Whitea *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteen-Century Europe (Metapovijest – Historijska imaginacija u 19. st. u Europi)*⁶ objavljena je 1973. godine, a značajna je po tome jer u njoj prvi put iznosi svoju književno-kritičku koncepciju historijske znanosti. Povjesničari su burno reagirali na Whiteovu teorijsku inovaciju držeći da je povijest izjednačio s književnošću te da je historiografiji oduzeo njezin znanstveni karakter. No, bio je to tek «prvi dojam» dok je promišljena kritika, kako ističe V. Biti, «utvrdila da je granicu između istine i fikcije (odnosno historiografije i književnosti), koju je White na jednoj strani tako odlučno izbrisao, on na drugoj strani smjesta ponovno povukao, naime tako što je razgraničio svoju teoriju s jedne, a historiografiju s druge strane»⁷.

Stoga je u postmodernoj kritici suvremene historiografije glavna Whiteova rada prepoznata je kao alternativni književno-kritički pristup povijesti koji promiče aktivnu ulogu jezika i potiče povjesničare na kreativnost.

White je u knjizi *Metahistory* uz pomoć književno-kritičke metode i literarnih kodova analizirao povijesne tekstove i obrasce imaginacije europskih povjesničara 19. stoljeća. Njegova teorija polazi od temeljne postavke da povijesna naracija sadržava fikcijske elemente. On drži da su sva povijesna djela verbalne strukture u formi narativnog proznog diskurza. Stoga nastoji pokazati da povjesničari nesvjesno strukturiraju povijesne činjenice u skladu s književnim *tropima*. Izdvajajući filozofsku strukturu u naraciji povjesničara 19. stoljeća, White upozorava da povijesna djela imaju «dubok strukturalni sadržaj koji je općenito poetski i specifično lingvistički po svojoj prirodi, a koji služi kao predkritički prihvaćena paradigma onog što bi specifično historijsko tumačenje trebalo biti». Kao što je objasnio, paradigma funkcionira kao «metahistorijski» element u povijesnim radovima, a sam povjesničar sudjeluje u jednom «bitno poetskom činu, u kojem preoblikuje povijesno polje i uspostavlja ga kao područje u kojemu će primijeniti specifičnu teoriju kako bi objasnio što se zaista događalo u njemu». Premda se često ponavljalo da je povijest mješavina znanosti i umjetnosti, White smatra da je malo analitičke pažnje poklonjeno artistskoj komponenti povijesti. Stoga on u svojoj knjizi prije svega želi pokazati da u povijesnim radovima 19. stoljeća nema «prave historije» koja istodobno nije i «filozofija historije».⁸

U fokusu Whiteova interesa jest oblik povijesnog teksta. On polazi od formalne strukture pripovjednog teksta - njegove metahistorijske strukture. Referirajući se na opus pisaca koji zauzimaju najistaknutije mjesto u europskoj intelektualnoj povijesti, White pokazuje na koji su način istak-

⁶ H. WHITE, *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteen-Century Europe*, The Johns University Press, Baltimore & London 1973.

⁷ V. BITI, «Izvor povijesti», *Strano tijelo Pri/povijesti*, 9.-10.

⁸ Isto, Preface, IX.-XI.

nuti povjesničari (J. Michelet, L. Ranke, A. Tocqueville i J. Burchardt) i filozofi povijesti (W. F. Hegel, K. Marx, F. Nietzsche i B. Croce) tragali za redom u prošlosti te kojim su se standardima prihvatljivosti služili da bi postali razumljivi publici svog vremena.

Whiteova analiza formalne pripovjedne strukture u radovima povjesničara 19. stoljeća polazi od retoričkih konvencija. On iznosi nalaz o tropološkoj figuraciju povijesnih radova u kojoj odlučujuću ulogu imaju književne *figure - tropi*. Preciznije, on pokazuje da je metahistorijska struktura povijesnih radova ustrojena na četiri temeljna tropa, te da u skladu sa zakonima tih tropa pisci nesvjesno strukturiraju svoja povijesna djela. U teoriji književnosti obično se određuje da *tropi* nastaju promjenom osnovnog značenja pojedinih riječi, pa otud i njihov noviji naziv «figure riječi».⁹ Prema Whiteovoj «teoriji tropa» povjesničari 19. stoljeća biraju i strukturiraju činjenično povijesno gradivo u skladu sa zakonom četiriju osnovnih tropa: *metafore*, *metonimije*, *sinegdohe* i *ironije*. *Tropi* su predspoznajni i usmjereni su na promjenu osnovnog značenja riječi svakodnevnoga govora i prenose pojmove i značenja iz jednog u drugo područje stvarnosti.¹⁰ Figura *metafore* koja se doživljava kao osnova jezika i imaginacije, prenosi značenje i povezuje dva područja života. Ukratko, povezuje dijelove u cjelinu putem sličnosti (na primjer kada kažemo «moja je ljubav ruža» - My Love, a Rose). Druga temeljna jezična figura jest metonimija koja označava upotrebu riječi u prenesenom značenju. Ona povezuje dijelove u cijelinu putem bliskosti (na primjer kad kažemo «petnaest jedara» kažemo «petnaest brodova» - Fifty Sail - Fifty Ships). Figurom *sinegdohe* (označava se i kao podvrsta metonimije) izvodimo odlike cjeline iz svojstva dijela (na primjer kad kažemo - «on je srce» - He is all Heart). I na kraju figura *ironije* suprotstavlja predodžbu i zbilju te označava obrnuto od onoga što se izravno kaže (na primjer kad kažemo «slijepa usta» - Blind Mouths). Posebna vrsta paradoksa je «oksimoron» koji označava spajanje proturječnih pojmova («Cold Passion»). Povjesničari ugrađuju trope u naracijske strukture kako bi postigli bolji objasnidbeni učinak. Narativni diskurz ne može izbjeći sjeni tropa, stoga ih u svojoj strukturi sadrži i područje povijesnog istraživanja. Tako povijesna naracija dobiva smisao unutar lingvističkih i simboličkih kodova određene kulture.

Kada je posrijedi pripovjedna struktura povijesnih djela, analitička je pozornost Whitea usmjerena na određene narativne strategije. On izdvaja četiri načina mogućeg zapleta ili uzročno-posljedične fabulacije (Mode of Emplotment): romantični, tragični, komični i satirički. Tim uzročno-posljedičnim fabulacijama odgovara određeni način argumentiranja (Mode of Argument). On može biti: formalistički, mehanički, organistički i kontekstualni. White izdvaja i četiri načina ideološkog sudjelovanja (Mode of Ideological Implication): anarhistički, radikalni, konzervativni i liberalni.¹¹

⁹ M. SOLAR, *Teorija književnosti*, Zagreb 1989., 69.

¹⁰ H. WHITE, *Metahistory*, 31.-38.

¹¹ Isto, 29.

Kako izgleda dominantan oblik suvremenog povijesnog mišljenja? White drži da je on zatvoren unutar «ironične perspektive», jer se oslanja na književni trop *ironije* koji povjesničarima omogućuje korištenje jezika kojim se naglašava jaz između riječi i stvari. Budući da povjesničari retrospektivno uvijek jasnije vide događaje od ljudi koji ih stvaraju, trop *ironije* stavlja povjesničara u realističnu perspektivu prema stvarnosti. Štoviše, *ironijom* se izražava misaoni skepticizam i etički relativizam. White zapaža da *ironija* zapravo ima «metatropičko» značenje jer osvješćuje moguće zlouporabe figurativnog jezika.¹²

Na ovoj točki kao da je izglađen Whiteov spor s povjesničarima koji su mu zamjerali da je dao prednost literarnoj dimenziji društvenog iskustva. Stavljajući naglasak na jezik, tekstualnost i narativnu strukturu, White ipak ne briše granicu između povijesti i književnosti, između stvarnosti i fikcije. Kao što dublja teorijska analiza pokazuje samo su tri od Whiteova četiri tropa (*metafora*, *metonimija* i *sinegdoha*) «metapovijesni», dok se analitičko značenje *ironije* ispostavlja kao «metatropologijskim». Budući da *ironija* potkopava vlastiti tropologijski značaj i razotkriva ideologijsku zloupotrebu jezika, sam White uz pomoć *ironije* razotkriva mitove povjesničara i filozofa prošlih vremena.

Što je, dakle, osnova Whiteove teorije? On vjeruje da postoji predtekstualna povijesna zbilja koju povjesničar tumači povjesničarskim *tropima*. Ukratko, on promiče tezu da je «prava zbilja» neoblikovana i «predlogična ili čak antilogična», te da joj se uz pomoć jezika utiskuje «kauzalni poredak».¹³ Povjesničar se zapravo «suočava s određenim historijskim područjem gotovo na isti način na koji se gramatičar suočava s novim jezikom. Njegov je prvi problem da razlikuje leksičke, gramatičke i sintaktičke elemente na tom području». Povjesničari koriste jezik da označe određeno područje i njegove elemente, kako bi ga pripremili za tumačenje i prikazivanje.¹⁴

U takvoj artikulaciji povijesnih tekstova čija je struktura u biti pripovjedna, White aktivira ulogu jezika. Prvo poglavlje *Metahistory* naslovljeno «The Recieved Tradition: The Englihtment and the Problem of Historical Consciousness», posvećeno je povijesnoj imaginaciji historiografije 18. stoljeća čiji je koncept počivao na tropu *metafore* i *ironije*. Tradiciju racionalizma White označava kao *metonomijsku* i *ironijsku* u razumijevanju povijesti. Takav pristup oslanjao se na satirički način prezentacije povijesti i misaono je počivao na skepticizmu i etičkom relativizmu koji su vodili k razvoju mehanicističkog i ironičnog shvaćanja svijeta. Takvu koncepciju nalazimo u djelima njemačkog filozofa i književnika J. Herdera koji je prihvatio ideju razvojnosti u prirodi i u povijesti čovjeka. On je smatrao da u osnovi historijskog procesa jest zakon konstruktivnosti i harmonije koji na kraju prevladava. Herder je uklonio potrebu metonomične karakterizacije

¹² Isto, 37.

¹³ V. BITI, «Izvor povijesti», *Strano tijelo*, 10.

¹⁴ H. WHITE, *Metahistory*, 30.

povijesti, razriješivši je kao uzročno područje događaja. Istodobno nije zanijekao pravovaljanost *ironijskog* zaključivanja znakovitog za metonomijsku analizu usmjerenu prema kontradiktornoj prirodi povijesti čovjeka.¹⁵

White bez ikakve dvojbe ističe da je razvoj mehanicizma vodio *ironičnim* perspektivama u povijesti. Pojavom organicizma kao duhovnog svjetonazora stvoren je rascjep u historijskoj svijesti koja je bila izložena prijetnji mistifikacije. Tu prijetnju otklonila je filozofija I. Kanta koji je izvršio snažan utjecaj na filozofiju povijesti svojim formalističkim pogledom na estetiku. Kant je nijekao mogućnost spoznaje svijeta po sebi, držeći da mi spoznajemo o stvarima samo ono što u njih stavljamo. Ako se pak zna da je uz spoznajni agnosticizam Kant izgradio i apriorne principe na području estetike, njegov je «kategorički imperativ» snažno sugerirao da forma povijesnog procesa mora biti utemeljena «u estetskom zbog moralnog razloga».¹⁶

Osobitu pozornost White je posvetio W. F. Hegelu, kojega smatra kanonskim autorom u povijesno-filozofskom području 19. stoljeća. U Hegelovu filozofskom opusu on pronalazi naraciju prošlosti koja je usmjerena na ozakonjenje aktualnog stanja društva. Unatoč svojim ideologijskim projekcijama kojima se služi kako bi se stekao dojam da «događaji izvješćuju o sebi samima», White primjećuje da je Hegel među prvima pokušao proniknuti u problem teorijskog utemeljenja historiografije i utvrditi njezinu vezu s područjem umjetnosti, znanosti, filozofije i religije. Obuhvaćajući gotovo enciklopedijski znanje svog vremena, Hegel polazi od tri vrste historijske svijesti: izvorne, odražavajuće i filozofske. Njegova je temeljna ideja razvojnost cjelokupne prirodne, društvene i misaone zbilje. Pokušavajući objasniti kako se oblikovala Hegelova historijska naracija, White iznosi zaključak da je *tropička* konstrukcija Hegelova opusa počivala na *metaforičnoj* karakterizaciji svjetskog procesa. Uz pomoć metonomijske redukcije i sinegdohičke inflacije Hegel je usmjeren na razumijevanje ambivalentnog značenja povijesnog procesa na putu njegova ispunjenja. White bilježi da Hegel raspleće svoju naraciju kao dramu s elementima komike uz pomoć tropa *sinegdohē*. Tu je za Whitea bitno da u podlozi Hegelove metode pronalazimo diferenciju između prave povijesti i filozofije povijesti, kao i jasno očitovanje da se historiografija ne može odijeliti od filozofije i fikcijske naracije. U tom kontekstu postavlja se pitanje koja je razlika između «historije» i «filozofije historije». Povjesničari 19. stoljeća dali su različit odgovor na to pitanje, no svi su se složili u tome da «pravu historiju» valja pisati bez predrasuda i objektivno. Nakon profesionalizacije historijskih studija početkom 19. stoljeća (Univerzitet u Berlinu 1810, Sorbona 1812.) teorijska baza historiografije ipak je još bila nejasna.

U drugom poglavlju knjige pod nazivom «Four Kinds of Realism in Nineteenth-Century Historical Writing» White analizira povijesnu naraciju u djelima četiriju najznačajnija povjesničara tog vremena: Julesa Micheleta,

¹⁵ V. BITI, «Povijest kao književnost – Književnost kao povijest?», *Strano tijelo*, 72.

¹⁶ H. WHITE, *Metahistory*, 80.

Leopolda von Rankea, Alexisa de Tocquevillea i Jacoba Burckhardta. Kao što pokazuje White, ti su se povjesničari u svojim naracijskim raspletima povijesnih događaja služili strategijama i generičkim tipovima koji su dio onodobne kulture. Nepoznati svijet predočuju suvremenicima putem različitih *metafora*. Sadržaje svojih tekstova ti su povjesničari oblikovali unutar kodova i lingvističkih struktura svog vremena. Tako pripovjednu strukturu povjesničara Micheleta, White izjednačava s historijskim realizmom i romantičnom uzročno-posljedičnom fabulacijom. Povjesničar Ranke oblikovao je svoje pripovjedne strukture unutar historijskog realizma i služio se zapletom komedije. Povjesničar Tocqueville unutar historijskog realizma koristi zaplet tragedije. Jacob Burckhardt služi Whiteu kao primjer razvoja *ironičnog* pristupa povijesti koja će prevladati među povjesničarima suvremenog doba.

Treće poglavlje knjige koje nosi naslov «The Repudiation of Realism in Late Nineteenth-Century Philosophy of History», karakterizira Whiteovo stajalište prema tvorcima filozofije historije Karlu Marxu, Friedrichu Nietzscheu i Benedettu Croceu. Na tom je području njihov rad predstavljao stvaranje pojmovnog aparata koji je u povijesnim tekstovima oslobodio sidrište za raspoređivanje činjenice. Prema Whiteu, Marx slijedi tropološku figuraciju povijesti koja počiva na metonimiji. On je u povijest integrirao kategorije «shizme, podjele i otuđenja». U Marxovu slučaju, smatra White, literarna fabulacija historije proizvodi vjeru u pravo života nad smrti, i temelji se na prioritetu dokidanja društvenih podjela. Stoga on Marxovu viziju povijesti naziva romantičnom.¹⁷ Whitea je zaintrigiralo Marxovo tražnje za socijalnom historijom. Ipak, White nipošto ne daje prednost socijalnoj historiji i u njoj prepoznaje pojednostavljenje i zanemarivanje ostalih sastavnica složenog povijesnog iskustva.

Znatnu pozornost White je posvetio Nietzscheu držeći da je među prvima ponudio mnogostraniji pristup povijesti. Upravo je Nietzsche otkrio da su u povijesnom diskursu aktualne mnogobrojne perspektive, stoga ga White dovodi u izravnu vezu s razvojem kritičke analize suvremene historiografije. Nietzsche je prvi upozorio da se povijest oblikovala pod dvostrukim pristupom: onim koji smatra da je pronašao «vječni istinu» i onim koji «ohrabruje različite načine viđenja povijesti». Želja za «vjerovanjem da postoji jedna, vječna istina ili ispravna ideja o historiji, bila je po Nietzscheovu mišljenju još jedno naslijeđe kršćanske potrebe za vjerovanjem u jednog istinskog Boga - ili naslijeđe svjetskog pandana kršćanstva-pozitivističke znanosti».¹⁸ White smatra da je Nietzscheova poetska obrana povijesti počivala na tropu *metafore*. Slično tome, mogli bismo reći da u podlozi Nietzscheove ideje o postojanju mnogih različitih shvaćanja historije, nalazimo paralelu s Whiteovim pluralističkom koncepcijom povijesne stvarnosti.

¹⁷ H. WHITE, *Metahistory*, 281.-282.

¹⁸ Isto, 178.

White opisuje B. Crocea kao povjesničara za kojeg je «povijest bila filozofija i filozofija je bila povijest». Croceov utjecaj na historiografiju održao se preko pravca «filozofije historije» koju on naziva «*contradictio in adiecto*», «pleonazmom» ili suvišnim gomilanjem istoznačnih riječi. White zapaža da je Croceova pripovjedna teorija «holistička, organistička i napokon mimetička».¹⁹ Ključna Croceova teza koju je iznio u svojoj *Estetici* jest da povijest nije poseban oblik svijesti već kombinacija artistske i filozofske svijesti. Ako je tako onda umjetnost nije ništa do intuicija, a filozofija ništa do znanost čistih koncepata, a povjesničari upotrebljavaju koncepte da bi dali formu i red svojoj intuiciji.²⁰

White pronalazi vezu između prave historije i filozofije historije te dolazi do zaključka da «metahistorijski» nivo historiografije 19. stoljeća odgovara tipovima onodobne filozofije historije. Istaknuti povjesničari tog vremena intuitivno su shvatili da povijest ne može postati ni stroga znanost ni čista umjetnost dok epistemološki i estetski koncept na kojem počiva njihova naracija ne postane jasan. Whiteova inovativnost povezana je s nalazom da je u historiografiji 19. stoljeća bila proširena žanrovska moralizacija stvarnosti. On tvrdi da su povjesničari 19. stoljeća oblikovali svoje tekstove s pomoću figurativnih odrednica onodobne književnosti i generičkih obrazaca znanosti.

U Whiteovom izvodu, moderna historiografija sužava raspon svojih *metafora*. Za njega je znakovito da je *ironija* postala dominirajući trop suvremenog povijesnog mišljenja. Jedva da može biti sumnje da je imaginacija povjesničara zatvorena u granice *ironijske* perspektive prekinula vezu historiografije i imaginacijskih metoda književnosti. White smatra da «upoznavanje ove *ironične* perspektive pruža osnovu za njezino nadilaženje». *Ironija* je stoga nadideološka forma jer osvješćuje zloupotrebu figurativnog jezika u historiografiji.

White se zalaže za širu koncepciju povijesne znanosti i teži rješenju u kojem *ironija* neće imati status jedinog mogućeg uvida u historijski proces. Povjesničari i filozofi povijesti moraju se osloboditi odabira samo određene vrste povijesnih podataka i određenih oblika pisanja povijesti. U svakom slučaju White se kritički odnosi prema suvremenoj historiografiji upravo zato jer je suviše zaokupljena figurom *ironije* i rabi je kao jedini realističan pogled na povijest. Njegova je namjera da upozori povjesničare da su isuviše disciplinirali svoju maštu usredotočujući se na model pozitivističke znanosti, tj. realističkog romana. White drži da treba raskinuti s tim konvencijama, potaknuti oblikovanje alternativnih povijesnih shvaćanja i narativnih formi koji se mogu razviti iz različitih funkcija jezika. Svojom književnom dekonstrukcijom žanrovskog značaja povijesti, White želi osloboditi svježju percepciju. White zastupa tezu o kaotičnosti i nesavršenosti stvarnosti koja potkopava generičke obrasce i modele. On na taj način brani pravo diskurza

¹⁹ Isto, 830. i 839.

²⁰ Isto, 388.

naspram žanru. Nova senzibilnost prema jeziku i lingvističkim modelima prije svega širi historijsku svijest i otvara mogućnost povjesničarima da prekorače uske strukovne granice i pozitivizam te zađu u svijet poetskog znanstvenog i filozofskog poimanja.²¹

Otvaranje struke suvremenim narativnim oblicima omogućuje povjesničarima da grade svoje opise i konstruiraju narativnu formu povijesnih radova u skladu sa svojim moralnim i estetskim shvaćanjima. U osnovi Whiteova pluralistička koncepcija povijesne stvarnosti omogućava povjesničarima da u pisanju tekstova koriste vlastiti stil prezentacije. Whiteov povjesničar nazvan je i «poetski povjesničar». Ovako objašnjena Whiteova tropologija redefinira teoriju povijesnih dokaza ostavljajući pripovjedaču da slobodno izabire formu i značenje.

Pa ipak, povjesničari su izrazili nepovjerenje prema Whiteovoj retoričkoj terminologiji ne želeći sebi oduzeti autoritet davanja istinitih iskaza. Oduzima li književno-teorijski pristup historiografiji znanstveni status? Nije li tropološka figuracija pitanje tehničkog i formalnog karaktera? Naš ugledni teoretičar književnosti V. Biti jasan je glede Whiteova zane-marivanja komunikacijske strane historiografije i zamjera mu da propušta «uzeti u obzir da historiografski prikaz ne posluje s prošlim događajima kao takvima, nego s tzv. povijesnim izvorima, pri čemu su ti izvori u svojoj mnoštvenosti različito strukturirani te se njihova raznolikost, ponekad i međusobno proturječna struktura zasigurno ne podaje sintetičnome pripovjednom zahvatu bez otpora». Isto tako, pripovjedni prikaz prošlosti ne može se motriti kao «konačan izvor povijesti» stoga što i «sam uvijek tek čini komunikacijski događaj». Tako «istina postaje stvar višestruko filtrirana čitateljskog dojma», zaključuje Biti.²²

Neki Whiteovi kritičari ističu da je svojom teorijom tropa ostao unutar istog pojmovnog okvira teorije koju sam podvrgava radikalnoj kritici. Tako Dominic LaCapra primjećuje da se White oslanja na pozitivističke povjesničare koji teže za «čvrstim polazištem iz kojeg bi bilo moguće objasniti što razumijemo kao povijesnu stvarnost. I dok većina povjesničara smješta tu stvarnost u društveni ili politički svijet, White je locira u trope koji oblikuju historijsko pisanje, ali u oba slučaja metafizička želja za punim prisustvom, punim smislom i punim objašnjenjem funkcionira kao aksiomska polazišna točka».²³

U međuvremenu White je nadogrudio svoje metodološke inovacije novim djelima (*Tropics, od Discourse: Essays in Cultural Criticism*, Baltimore, 1978., i *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, Baltimore, 1987.) premještajući naglasak s lingvističkih elemenata na narativnu fabulaciju. Neki drže da se White u kasnijim radovima približio

²¹ Isto, 433.-434.

²² V. BITI, «Izvor povijesti», *Strano tijelo*, 10.-11.

²³ Navedeno prema: L. S. KRAMER, n. dj., 163.

relativističkoj koncepciji historijskog znanja. Međutim, on je sam odbacio pokušaj da se njegov pristup označi kao radikalni skepticizam.

Pitajući se u čemu leži posebnost Whiteove teorije koju je razvijao proteklih deset godina, Geoffrey Galt Harpham drži da je «tropologija Whiteov odgovor na neuspjeh strukturalizma da izgradi logiku ili gramatiku pripovjednog teksta». Ako strukturalizam u tome nije uspio, nastavlja Harphman, «možda je to stoga jer pravila koja upravljaju pripovjednim obratima, poput onih kojima se procjenjuju obrati u životu junaka, nisu strogo logična ni gramatična, nego sadrže i elemente etičnosti». Međutim, tropologija ne iziskuje etiku – niti u danome pripovjednom tekstu, a niti u teoriji pripovjedanja. Prije se može reći da ona obilježava nužno formalnu ili kategoričnu dimenziju etike bez koje bi etika bila nerazumljiva i nepotpuna». ²⁴

LaCaprin pristup historijskoj naraciji

Utjecaj književnih struktura nedvojbeno je prisutan i u LaCaprinom modelu intelektualne historije koji počiva na kritičkoj koncepciji i «dijalogu», tj. prožimanje lingvističke, filozofske i povijesne struke.

Kada je riječ o diskurzivnoj praksi i epistemologijskim obrascima povijesti, LaCaprine metodološke sugestije usmjerene su na djelovanja književnih i pripovjednih obrazaca u historiografiji. Ovdje namjeravamo izložiti LaCaprin pristup književnoj i historijskoj naraciji u knjizi *History & Criticis (Povijest i kritika)*,²⁵ te spoznati na njegovo redefiniranje metodološke granice pozitivističke historiografije. Knjiga je prvi put objavljena 1985. godine, a sam LaCapra kaže da se u njoj nije usredotočio na jednu dominantnu tezu, već na nekoliko srodnih predmeta koje on svodi na tri pitanja: na složenu prirodu historije kao «dijaloga», na ulogu kritičke teorije u razumijevanju povijesti, na odnos između historiografije i drugih disciplina te na potrebu kreativnog odgovora povjesničara na izazove suvremenog mišljenja. Zapravo, LaCaprina knjiga sadrži pet analitičkih eseja: *Retic and History; The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Twentieth-Century Historian; Is Everyone a Mentalité Case? Transference and the «Culture» Concept; Writing the History of Criticism Now? i History of the Novel.*

LaCapra već na samom početku otkriva vlastitu teorijsku poziciju. Njegova je namjera pokazati da je istraživanje historije u neku ruku uvijek istraživanje jezika. LaCaprin koncept «literarnog kriticizma» uzima u obzir da je primarni zadatak historiografije tumačenje tekstova zbog čega daje prednost duhovnoj povijesti (intellectual history) nad totalitarizirajućom društvenom poviješću. LaCapra vjeruje da povjesničari moraju mnogo

²⁴ G. GALT HARP HAM, «Pripovjedni imperativ», V. Biti (uredio), *Politika i etika pripovjedanja*, Zagreb 2002, 142-143.

²⁵ Dominic LACAPRA, *History & Criticism*, Cornell University Press, Ithaca and London 1996.

naučiti od disciplina poput literarne kritike i filozofije. Stoga on drži da je ideja «totalne historije» zapravo izlika za pokušaj da se socijalna historija transformira u vodilju historiografije općenito. LaCaprin odnos prema povijesnim izvorima uzima u obzir da su dokumenti samo tekst koji nadopunjuje ili ponovno utvrđuje «realnost!», a nipošto nisu izvor koji objelodanjuje činjenice o «stvarnosti».²⁶ Neki kritičari predbacuju LaCapri da time dovodi u sumnju razlikovanje «teksta» (dokumenta) i «konteksta» (povijesne zbilje), te da dekonstrukcijski potkopava «izvore» kao sjedište spoznajne nadmoći povjesničara. LaCapra doista drži da historiografija može evoluirati ako povjesničari pokažu više kritičke senzibilnost prema ulozu jezika, tumačenju teksta i pripovjednoj strukturi. Za LaCapru nije samorazumljivo da je historiografija kao znanost logički usmjerena prema apsolutnoj istini.

Kao što teoretičari ističu, retorika je pri kraju dvadesetog stoljeća oživljena kao proučavanje strukturirajuće moći diskursa.²⁷ Premda se retorika uglavnom tiče književne teorije, LaCapra u eseju *Rhetoric and History* aktivira njezino značenje u teoriji povijesti. On pokušava istaknuti da povijesni dokumenti ne sadrže samo informacije o prošlosti, već sadrže i vlastitu retoričku vrijednost i mogu se čitati u književnom svjetlu. Međutim, u historiografiji se privilegiraju naoko «prozirni» dokumenti poput sudskih i policijskih zapisnika, oporuka, ugovora, rodni i vjenčanih listova itd. nad «neprozirnošću» književnih tekstova kao povijesnih dokumenata. Književnost se smatra beskorisnom, štoviše štetnom za historiografiju jer povjesničari nastoje nadići fikciju i historiografsku maštu. To je pridonijelo uzdizanju društvene povijesti i marginalizaciji intelektualne povijesti. LaCapra zapaža tendenciju profesionalnih povjesničara da čitaju tekst jednostavno kao izvor informacija. No, tekstovi mogu postati događajima na sjecištu vrijednosnih sustava, praksi označavanja i društveno-kulturnih procesa.²⁸ U logiku se upleće retorika pa je povjesničar obavezan u rekonstrukciji prošlosti interpretirati retoriku dokumenata. U suvremenoj lingvističkoj teoriji tvrdi se da je retorika funkcionalna organizacija diskursa, neovisna o socijalnom i kulturnom kontekstu. LaCapra ulazi u krug teoretičara koji retoriku veže uz dimenziju jezika, stoga zamjeraju povjesničarima da pokazuju malo interesa za dekonstrukcijsko čitanje teksta.²⁹

LaCapra drži da povjesničari i dalje poklanjaju povjerenje «dokumentarnom» ili «objektivnom» modelu znanja koje je slijepo i za vlastitu retoriku.³⁰ Međutim, po njemu sam «objektivni» model i povijesni doku-

²⁶ Isto, 9.-11.

²⁷ J. CULLER, *Književna teorija*, 83.

²⁸ D. LACAPRA, *History & Criticism*, 18.

²⁹ Prema teoretičarima književnosti, najjednostavnije određenje dekonstrukcije jest da je ona kritika hijerarhijskih opreka na kojima se temelji zapadnjačka misao: unutar/izvan, duša/tijelo, doslovno/preneseno, forma/značenje itd. Usp. J. CULLER, *Književna teorija*, 146.

³⁰ D. LACAPRA, *History & Criticism*, 16-17.

menti ne mogu verificirati ispravnost povjesničareva čitanja. Ipak, suvremeni povjesničari tvrdokorno brane dokumentarizam strahujući da ne ugroze hijerarhiju među povijesnim izvorima koje je utvrdila *Quellenkritik* (kritika izvora) devetnaestoga stoljeća.³¹

LaCaprino tumačenje često se tumačilo kao put u izravni relativizam. No, premda se LaCapra slaže s gledištem H. Whitea da je posao historiografije tumačenje tekstova, on ne prihvaća njegovo stajalište da se povijesni dokumenti posjeduju neukrotivu retoričnost zbog čega se mogu čitati na bezbroj različitih načina. Po njemu je Whiteova tropička teorija povijesnog znanja otvorila mnogo novih pitanja, ali je White u svojoj poetičkoj koncepciji historiografije upao u «subjektivni relativizam».³² LaCaprin povjesničar nije oslobođen svih obveza prema tekstovima, povjesničari su izgradili permisivan pristup dokumentima i s njima postupaju po određenim pravilima. LaCapra želi naglasiti da retorika ne smije biti potpuno podređena restriktivno znanstvenom modelu, niti da smije biti instrumentalna, a ponajmanje propagandistička. Moglo bi se reći da je za LaCapru etički neprihvatljivo manipulativno shvaćanje retorike koja historiografski diskurs svodi na mistifikaciju. Po njemu «retorika kao sredstvo za predumišljajne svrhe, tj. kao jezična tehnologija – samo je reducirana moderna inačica tradicionalne ideje o zbirci strategija kojima se osigurava druge u smjeru usko sebičnih ciljeva. Takva koncepcija udaljava retoriku od svakog obuhvatnijeg pojma društveno-kulturne kritike i političke transformacije prihvaćajući njezinu nepravičnu definiciju pospješenu apsolutnom transcendentnom idejom istine».³³

Historiografija se ne može distancirati od svog složenog «konteksta», smatra LaCapra. Premda povjesničari moraju voditi računa o dokumentarno-znanstvenom iščitavanju prošlosti, oni moraju trajno problematizirati svoje razumijevanje povijesnih izvora. LaCaprin dekonstrukcionizam na posljeticu dovodi do stava da se «tekst» može tumačiti i putem svojih unutrašnjih literarnih osobina. LaCapra drži da dokumenti putem stereotipa, žanra, paradigmi, diskursa itd. sami programiraju svoju recepciju i pita se nije li prikladnije ispitati tropičke, ironijske, parodijske i transformacijske oblike kojima «tekst» potkopava svoju identifikaciju.³⁴

LaCaprin povjesničar snosi odgovornost za retorički lik povijesnog teksta, no on ima na umu da retoričnost povijesnih dokumenata ne otklanja logiku i ne vodi k referencijskim strampticama. On zagovara slobodniji dijaloški odnos povjesničara prema prošlosti i iščitavanju neprozirne tekstualnosti. Historiografski diskurz iziskuje da se povjesničar u rekonstrukciji prošlosti upusti u argumentaciju i polemiku s drugima i sa samim sobom, iščitavajući i sociokulturne i političke granice problema. Retorika uključuje

³¹ Isto, 120.

³² Isto, 34.

³³ Isto, 35-36.

³⁴ Isto, 38.

«performativnu» upotrebu jezika koja diferencira pristup predmetu proučavanja. Performativna upotreba jezika uvlači povjesničara i percipijenta u proces znakovite razmjene u kojem je razvidna politička upletenost svih tumačenja. Retorika osvjetljava problem kako netko čita tekst. Ona također iznosi pitanje je li povjesničar uvježban za čitanje. Povjesničari često čitaju tekst jednostavno kao izvor informacija na zadovoljavajućem nivou analize. Nadalje, retorika je u službi instrumentalne funkcije jezika. Kako se LaCapra postavlja prema distinkciji između retorike i znanosti? On zacijelo ne spada u one teoretičare koji smatraju da je historiografija kao znanost nužno usmjerena prema apsolutnoj istini zbog čega je retorika potkopava mimo njezine volje i znanja.³⁵

Svakako je izazovan LaCaprin pokušaj da historiografiju veže uz dimenziju jezika prije negoli za povijesnu zbilju. Ili, kako se V. Biti pita: «Nije li njegova teza da forma u povijesnim izvorima, uz dostatnu količinu metodologijske pozornosti, na posljertku ukida važnost sadržaja podjednako problematična kao i teza da sadržaj, uz dostatnu količinu metodologijske pozornosti, na posljertku ukida važnost forme? Ako povjesničar(ka) ne može referencijski prikazati prošlost u obliku čistog konstativa, znači li to da je može autoreferencijski oponašati u obliku čistog performativa».³⁶

LaCaprino stajalište o relaciji između različitih kulturnih nivoa, osobito segmenata popularne i visoke kulture vidljiv je u eseju “The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Twentieth-Century Historian”. Rasprava se fokusira oko knjige Carla Ginzburga *Il formaggio e i vermi* (Sir i crvi) koju LaCapra podjednako hvali i kritizira. Spomenuta se knjiga smatra vrlo uspješnim prikazom vjerskih uvjerenja u šesnaestome stoljeću. Njezin glavni lik je samouki mlinar Menocchio kojega uhićuje, osuđuje i pogubi katolička inkvizicija. Preko njegova svjedočanstva autor iščitava binarnu opreku pučke i visoke kulture i pokušava rekonstruirati povijest iz oskudnih podataka. Objašnjavajući osobnu kozmologiju pučanina, on je dovodi u opreku s uvjerenjima katoličkih autoriteta. Menocchio je ključ za rekonstrukciju usmene kulture tog vremena. No, LaCapri se čini da u ovoj knjizi atribucija Menochija kao nosioca usmene popularne kulture i radikalizma seljaštva nije posve uspješna. Autor je zanemario promjenjiv odnos između ortodoksije i heterodoksije unutar hegemonije kulture dominirajuće klase i preklapanja popularne kulture i elitne kulture tijekom vremena.³⁷ Nedostatak je metodološki jer se usmena kultura i seljačke kulture kao njezina komponenta, mogu rekonstruirati tek uz pomoć same prirode izvora. No i sam Ginzburg smatra da glas povjesničara ne svladava potpuno snage otpora hegemonij kulturi koje ostaju u tišini prošlosti. Kritičke primjedbe LaCapre izražavaju protivljenje socijalno historijskom pristupu koji se stavlja u funkciju jačanja hegemonizma u profesionalnoj historiografiji. Možemo se pitati ne daje li Ginzburgova knjiga legitimacijsku potporu i institucijsku

³⁵ Isto, 73.

³⁶ V. BITI, “Povijest kao književnost – Književnost kao povijest?”, *Strano tijelo*, 78.

³⁷ LACAPRA, *History & Criticism*, 59.

moć socijalnoj historiji? U tom pogledu LaCapra sugerira: «Ako određena razina kulture predstavlja primarnu zbilju, tada je vrlo kratak put do pretpostavke da su oni koji je proučavaju pravi povjesničari, oni koje se fokusiraju na najvažnije stvari».³⁸

Tim se pitanjem LaCapra bavi u eseju *Is Everyone a Mentalité Case? Transference and the «Culture» Concept* u kojem iznosi prilično suzdržan pogled na model socijalne historije. LaCapra, dakako, priznaje zasluge socijalnoj historiji. Istraživanje pučke kulture pokazuje kako su one obrtale društvenu hijerarhiju i služile se karnevalskom farsom da bi upozorile kako se službenom kulturom vlada svijetom. Karnevalski elementi (humor, groteska, parodija, ironija itd.) integrirani su u artefakte visoke kulture i povremeno se koriste za iskazivanje novog sociokulturnog razvoja.³⁹ Karnevalski pristup u književnosti tako otkriva uzajamnost suprotnosti u jeziku i povijesnoj zbilji.

S druge strane, LaCapra upozorava da pojednostavnjenja povijesne zbilje socijalu historiju vodi u redukcionizam. Povjesničari daju prednost onom obliku povijesti koje on naziva «historija odozdo prema gore», zanemarujući druge razine složene povijesne stvarnosti. Suvremena sociokulturna historija djelomično je motivirana opravdanim revoltom protiv apstraktne historije ideja, no «posljedica je dojmlijava i zastrašujuća kada se socijalna historija proglašava totalnom historijom ili centrom privlačnosti prema kojem se moraju ravnati svi ostali historijski pristupi» (80). Zadobivši prominentni ako ne i hegemoni status u povijesnoj profesiji, sociokulturna varijanta redefinirala je i intelektualnu povijest kao socijalnu povijest ideja ili mentaliteta.⁴⁰ LaCapra zamjera historiji *mentaliteta* da je zanemarila druge povijesne metode. Taj nedostatak on uočava u radovima povjesničara Carla Schorskea, koji je usredotočen na istraživanje elitne kulture, i Roberta Darntona koji istražuje popularnu kulturu. Schorskeov propust on vidi u povezivanju visoke kulture s političkom kulturom i ulogom elita u društvu. Autorovu težnju da kulturu fin-de-siècle Beča razumije isključivo kroz pojam moderne krize liberalne političke kulture, LaCapra povezuje s dobro znanom motivacijom povjesničara da pronađu red u prividnom kaosu, barem na metodološkoj razini pribavljajući suvisao, pregledan prikaz nesuvislih fragmentarnih pojava. Darnton je primjer istraživača koji se služi metodama Škole anala u istraživanju kolektivnog mentaliteta. LaCapra primjećuje da ta metodologija reducira iznimno ili problematično na neiznimno i lako kategorizirajuću dimenziju kolektivnog diskursa. Riječima LaCapre svatko je uistinu *mentalité case*, ali ne baš točno na isti način. Stanoviti artefakti su iznimni proizvodi kulturne aktivnosti i ne može se zanijekati kritička moć ili tajanstvena sposobnost da promijene obične teme. Znakovito je da LaCapra preko Darntona kritizira fetišizam arhiva, upozoravajući na mistifikaciju kako socijalne historije tako i

³⁸ Isto, 63. i 69.

³⁹ Isto, 76-77.

⁴⁰ Isto, 80. -81.

arhivskih istraživanja. Parafrazirajući Freudovu misao o fetišu kao zamjeni za izgubljeni objekt, LaCapra govori o fetišu arhiva kao literarnoj zamjeni za «stvarnost prošlosti koja je «uvijek već» izgubljena za povjesničare.⁴¹

U eseju *Writing the History of Criticism Now?* LaCapra pokušava razgraničiti referentno područje što ga pokriva pojam kritičke teorije. Njegov je naslov namjerno dvosmislen jer se može odnositi na pisanje povijest kritičke teorije i na pisanje historije sadašnjeg stanja kritičke teorije – propitivanja kako su kritičari došli do onoga gdje jesu. Danas je o pojmu suvremene kritičke teorije teško govoriti jer je čini više imena, počevši od Jacquesa Deride, Michela Foucaulta do Jacquesa Lacana i Louisa Althussera. Jedno je ipak sigurno, a to je konfuzni status suvremene kritičke teorije koju čine razni pravci: strukturalizam, poststrukturalizam, dekonstrukcionizam, marksistička teorija, feministička teorija, nova kritika, novi historizam itd. Premda nema jedinstvenu formulu kojom bi povezoao naznačene pravce, LaCapra drži da je potrebno ali teško razgraničiti povijest kritičke teorije od kritike same po sebi – kritike koja nije samo književna već sociokulturna i politička. Jedna od najvećih osebujnosti kulturne historije jest kritičko pisanje historije kriticizma ili svakog oblika historije – nastojanje koje je stvarno i samoodražavajuće istodobno.⁴²

LaCapra je blizak deridijanskom dekonstrukcionizmu koji jasnije od drugih teorija upozorava na suprotstavljanje različitih tendencija u povijesnim tekstovima i povijesnoj stvarnosti. On drži da je Derida uzdrmao metafizički temelj historiografije elaborirajući pojam sadašnjosti koja nije priča ni o kontinuitetu ni diskontinuitetu, a to raskida klasičnu suprotstavljenost između partikularnog i općeg i univerzalnog i vremenskog.⁴³ Deridijansku koncepciju kasnije će nazvati koncepcijom suplementarnosti, ističući da ona ima veliki značaj za historiografiju, jer povjesničarima omogućava da prikažu složenost povijesne stvarnosti i povijesnih tekstova. No, njegov koncept suplementarnosti ne ukida analitičke distinkcije koje su važne povjesničarima, i ne može se poistovijetiti s konfuzijom.

U eseju "History of the Novel" LaCapra govori o korištenju lingvističkog modela u pisanju povijesti. Premda su povjesničari prilično ravnodušni prema jezičnim i narativnim strukturama, pred njima je zadaća da iskorače iz pozitivističke metodologije. LaCapra u historiografiji ne preferira jedinstvena stajališta, kronologije i povjesničare kao sveznajuće pripovjedače. On velike poticaje za razvitak historiografije pronalazi u književnoj tradiciji i kritici. Dakako, povjesničari ne mogu potpuno koristiti sve pripovjedne strategije romana. On drži da se prošlost javlja u obliku tekstualne ostavštine poput arhivskih spisa, memoara, itd. Prema LaCapri neodrživa je teza o dihotomiji između «teksta» i «konteksta», između apstraktne realnosti «teksta» i stvarne realnosti društvenog «konteksta». Premda

⁴¹ Isto, 92.

⁴² Isto, 114.

⁴³ Isto, 106.

povjesničari često tumače stvarnost izvan tekstova, pisanje povijesti mora uključiti i lingvističku složenost.⁴⁴ Književnu naraciju ne bi trebalo odvajati od historijske naracije. LaCapra primjećuje da povjesničari čitaju romane u svoje slobodno vrijeme, držeći da oni ne igraju ulogu u njihovu profesionalnom životu. Počevši od kraja 19. stoljeća historiografija je okrenuta znanstvenom tj. pozitivističkom modelu istraživanja. Škola anala proglasila je ideal «totalne historije» u kojoj je socijalna historija dobila privilegirani položaj. LaCapra smatra da bi «totalna historija» mogla poslužiti kao trojanski konj za socijalnu metafiziku u razumijevanju prošlosti i sadašnjosti.⁴⁵ On, međutim smatra da književnost, posebice romani nude povjesničarima određene putove tumačenja i pokazuje im kako koristiti imaginativne postupke. LaCapra je blizak ruskom teoretičaru Mihaelu Bahtinu koji drži da je roman jezgrovit izraz moderne kulture te da naglašava «dijalogizaciju» i uzajamno djelovanje suprotstavljenih težnji u životu i u književnosti. Za LaCapru je neprihvatljivo da se dokument čita samo kao izvor činjenica o prošlosti, a ne kao «tekst» koji je dopunjuje ili obnavlja ono što «predstavlja».⁴⁶ No za njega odnos između historiografije i književne kritike nije totalna sinteza analitički označenih suprotnosti koja onesposobljuje da se utvrde različiti aspekti uz pomoć dokumentarnih i formalnih metoda. Poželjan pravac jest da «tekst» razumijemo kao različitu upotrebu jezika koja dovodi do označavanja ili upisivanja «konteksta».⁴⁷ «Tekstovi» o kojima analitički govorimo i prerađujemo ne mogu se odvojiti od «tekstova» s kojima odjelotvorujemo.

«Kontekst» interpretacije je najmanje trostruk: pisanja, recepcije i kritičkog čitanja. Kontekst pisanja uključuje namjere autora kao i neposrednu biografsku i sociokulturnu situaciju s ideologijom i diskursom. Kontekst recepcije odnosi se na problem čitanja testa, njegovu upotrebu i zloupotrebu u različitim socijalnim grupama i institucijama. Kritičko čitanje odnosi se na relaciju između «teksta» i «konteksta». Povjesničari su skloni naglasiti apstraktnost «tekstova» i bitnu realnost društvenog «konteksta». Oni se žele baviti realnošću, tako se reducira kompleksnost tekstova i stvara se dihotomija tekst/kontekst. LaCapra se zalaže za dijalog «teksta» i «konteksta» jer je stvarnost već smještena u tekstualne procese. «Kontekst» iziskuje konstruktivnu kritiku. Nije li historiografija na kušnji da zapadne u preveliku kontekstualizaciju. Nedvojbeno je da povjesničar mora iskazati osjećaj za književni proces intertekstualnosti.⁴⁸

LaCaprin doprinos suvremenoj povijesnoj struci prepoznaje se u njegovu upozorenju da za historiografiju nije rješenje ni ekstremni dokumentarni objektivizam ni relativistički subjektivizam. On uvjerljivo obrazlaže da pozitivizam, ali i relativizam, zapostavljaju dijalošku koncepciju tumačenja

⁴⁴ Isto, 128.

⁴⁵ Isto, 117.-118.

⁴⁶ Isto, 122.-125.

⁴⁷ Isto, 127.

⁴⁸ Isto, 132.

povijesti. S druge pak strane, on smatra da u pronalaženju metode za pisanje povijesti daleko više pozornosti valja obratiti na preklapanje povijesnih kategorija. LaCapra ne vjeruje da je posao povjesničara samo u tome da upotrijebi izvor kao dokumente za rekonstrukciju prošlosti realno i što objektivnije. No, kako to kaže LaCapra, objektivisti pogrešno drže da je propitivanje predkritičkih aksiomatskih nazora na prirodu povijesti ravno poricanju činjenice da ljudi krvare kada se porežu. On drži da je historiografija djelotvorna u mjeri u kojoj je spremna prihvatiti propitivanje vlastitih metoda. Historiografija ne bi trebala zapostaviti analitičke kategorije i distinkcije, ali se jednako mora baviti i složenim preklapanjem povijesnih kategorija. Ipak, LaCapra upozorava na opasnost fascinacije diskurzivnim ćorsokacima i opsesivnim interesom za netipično i slučajno, jer to prijeti da se sva kontrolna ograničenja poistovjete s nadmoćnom totalitarizacijom i tako potkopa svaki koncept kritičke racionalnosti.⁴⁹

LaCapra ne pokušava zanijekati vrline tradicionalne historiografije koje se temelje na metodi kritičke racionalnosti. To znači da ga historiografija ne zanima samo kao teorija diskursa, već i kao spoznaja prošlosti. Premda vjeruje da književna teorija širi vidokrug historiografije i potiče kritički dijalog među povjesničarima, LaCapra drži da se historiografija ne može distancirati od svog složenog «konteksta» jer je i društvo okvir za dijaloški susret u kojemu su ograničavajuća pravila potrebna za zajednički život izložen kritičkoj provjeri. LaCapra tako otkriva prosvjetiteljsku ulogu dekonstrukcije u historiografiji, i baš zato u zaključnom ulomku upućuje: «Institucija bi se morala zauzimati za dijaloško suočavanje u kojemu se ograničavajuće norme, bez kojih ne može običan život, provjeravaju tako da se učvršćuju ili preobražavaju. Humanistička disciplina ostaje vitalna ukoliko uključuje gledišta koja upućuju temeljna pitanja njezinu vlastitom gledištu».⁵⁰

LaCaprin «dijaloški povjesničar» i Whiteov «poetski povjesničar» djeluje unutar lingvističkih, filozofskih i historijskih struktura. Stoga se povjesničari slažu da «nerazmrsiva povezanost između oblika i sadržaja znanja, o kojoj White i LaCapra stalno govore u svojim epistemološkim raspravama, upozorava na to da je nemoguće izmijeniti naše metode proučavanja povijesti bez mijenjanja naših definicija povijesne zbilje».⁵¹

Iznoseći postmodernu kritiku suvremene historiografije White i LaCapra od povjesničara zahtijevaju aktivniji odnos prema tekstu. Historiografija bi morala reflektirati svoje intertekstualno podrijetlo. White i LaCapra zacijelo nisu zagovornici discipliniranja povjesničareve imaginacije koja gura historiografiju na marginu intelektualne kritičke rasprave. Je li posrijedi izbor između različitih određenja povijesti, između njezine poetičke ili retoričke koncepcije, kada je u pitanju rad H. Whitea i D. LaCapre? Slično tome naš teoretičar književnosti V. Biti vjeruje da je povijest situirana na

⁴⁹ Isto, 137. i 141.

⁵⁰ Isto, 142.

⁵¹ L. S. KRAMER, *Književnost, kritika i historijska imaginacija*, 276.-277.

«nekom neodlučnom mjestu između žanra i diskursa odnosno između poetike i retorike. To je i razumljivo kada se pomisli da ona u sebi sjedinjuje predočavanje (istraživanje) i prikazivanje (pisanje)».⁵²

SUMMARY

HISTORIOGRAPHY AND POSTMODERNIST THEORY OF NARRATION, HAYDEN WHITE AND DOMINIC LACAPRA

The author deals with the problem of narration as a historical source in connection with the postmodernist historiography. She concentrates on works of Hayden White and Dominic LaCapra.

Key words: Historiography, Postmodernism, Narration

⁵² V. BITI, *Pojmovnik*, 290.